

על שמעון אגרנט

[א]

לא בכדי הורו חכמים שאין אדם נאמן לדון למי שהוא אוהבו : חשוד הוא שאהבתו תכסה על הצריך גילוי, וגילוייו לא מתוך שיקול הדעת ולא מתוך חיפוש האמת באים כי אם מתוך חום הלב המסנוור את העיניים. וכבר אמר אפלטון, כי האהבה מעוררת עיני האהב, ואין הוא רואה עוד את מי שהוא אוהבו ראייה נכוחה (חוקים AV, 731). מושכלות ראשונות הן ; ועל שום מה אני חוזר עליהן, על שום שחב אני אזהרה לקורא שפסול אני מלדון בשמעון אגרנט. כמו פפיס שכתב על הלורד קלרנדון, I am mad in love with my Lord Chancellor — כן אני מקדים ומודת, קבל עם ועדה, מה מאוד מאוהב אני בו בנשיאי אגרנט. וכמו אותו פפיס, אשר לאחר הצהרת אהבתו מנה סגולותיו של הלורד צ'נסלור — שהוא מהיר-תפיסה ויפה-דיבור, רך בדעתו ומוחלט בהכרעתו, — כן גם אני, משהוהרתים על אהבתי, אמנה סגולותיו של אגרנט : לא כולן כי אם מקצתן בלבד, שהרי ראשית אין אומרים בפניו של אדם אלא מקצת שבחו, ושנית לא תספיק היריעה לספר כל שבחו, ושלישית לא אני הוא כדאי וראוי לספור מעלותיו ולמצותן — עוד ישבו רבים וטובים ויחקרו ויגידו כבדו בעולם.

[ב]

את המצויינים מבין חובשי בתי-מדרשות רגילים היו לכנות בשם אברכי משי — אברך, משום שהיו אב בחכמה ורך בשנים, ומשי, משום שאין לך כאריג זה לעודן ולנועם וליוקר. אגרנט התחיל בדרכו המקצועית כאברך משי, והוא נשאר אברך משי עד היום הזה : ומה שנגרע במרוצת הזמן מרכותו בשנים, נתווסף על אבהותו בחכמה. ואשר למשי, הרי משול הוא ליין המשתפר והולך עם הזדקנותו : שנותיו של אגרנט אך הוסיפו על משיו זוהר והוד ; והנן אותו אלוקים חן חינניות לא רק לחסד געוריו כי אם גם להדרת זקנתו.

משי זה, המגלם את כל הרוך והעדינות, בגדר תכונת אופי הוא : ביופיו של המשי — אם למראה העיניים ואם לתחושת האצבעות — משתקף יופיו של בעליו, שכל הופעתו אומרת נימוסין טבעיים ופתחון היד וחיוך השפתיים, ואהבת הבריות שפוכה על פניו. כשם שאינו מסוגל להרים יד, כך אינו מסוגל להרים קול ; דיבורו נחת ובשלווה — נחת ושלווה המתפשטות סביבו בכל אשר נמצא, כאילו נדבקות הן לשעה בכל רואיו.

ובמקום שעדינותו עומדת, אין חכמתו מצלה עליה: אין דיבורו גבוהה גבוהה, שכולם יכירו תורתו השופעת מפיו; אלא מצנע הוא לכת עם הורתו ועם חכמתו, שאינן מתגלות אלא בשעתן ובמקומן הראויים להן, ואילו בשיחת חולין נוטע הוא בלב שומעיו ההרגשה הבטוחה והמרגעת שכמותו כן איש שיחו משכיל ומענין וכדאי להקשיב לו. וכבר אמר מי שאמר שהחכמה האמיתית אינה מוצגת לראוה כסחורה בשוק, אלא מצויה ואגורה היא בחדרי הלב והשכל לכשתבוא שעתה.

[ג]

ואל תתמהו עליו שעם כל חכמתו ולמדנותו המופלגת מוצא הוא עם אנשי שיחתו, וההדיוטות ועמיתיהארץ בכלל זה, שפה משותפת וענין משותף: זה לבו לספורט, ומיד מגלה באגרנט מומחה לכדורגל; זה עיניו לטלוויזיה ולקולנוע, מוצא באגרנט חובב סרטים מובהק, ולא דוקא של המתוקנים שבסרטים בלבד; זה חשקו בסיפורי מתח וכמעשיות פשע, ולשמחתו נגלה לו באגרנט חסיד נסתר של בלשים. ואם מאן דהו חשד בו שמא אין דעתו של אגרנט נתונה למדע מן המדעים זולת מדעי המשפט בלבד, חשד הוא בכשר למהדרין: בן ביח הוא במדעי הרוח, ההומאניים (תרחי משמע), ואילו היה מקום לחשוד, הייתי מעו פני לחשוד בו שמסוגל הוא ליהנות מספרי פילוסופיה והיסטוריה, לא פחות מאשר מספרי משפט.

יש מהם מן השופטים האוחזים במשפט ואינם מניחים ידם אף מן הדברים החיצוניים, מתוך ההרגשה שגם הדברים החיצוניים דרושים להם למלאכת השפיטה. כמו שכתב הרמב"ם ז"ל, צריכים לדעת קצת משאר חכמות כגון רפואות וחשבון ותקופות ומזלות ואיצטגנינות ודרכי המעוננים והקוסמים והמכשפים הבלי עבודה זרה וכיוצא באלו כדי שיהיו יודעים לדון אותם (הלכות סנהדרין ב' א'). אבל אגרנט אינו כן: אין הוא עושה את "שאר החכמות" קרדום לחפור בו, והתועלת שהוא מפיק מהן בעבודת השפיטה תועלת מקרית היא, מעין תוצאת-לווי, רצויה אך בלתי מכוונת. עיקרון של "שאר החכמות" הוא בהנאתן: הוא עוסק בהן ליכסם הנאה. ואין נפקא מינה אם ההנאה היא בהסתת הדעת או בהרחבת הדעת, בחילוך עצמות או בתאוות עיניים — כשם שאין נפקא מינה אם ההנאה היא בקריאה שקטה או בוויכוח רעים ובמשחק עם ילדים ונכדים.

ואולם מותר, במבט אחורה, להביא שלמי תודה על עסקי ההנאות הללו שהיפרו את המשפט, ולו גם מבלי משים: הרבה מפסקיו של אגרנט בדיני עונשין ובדיני ראיות ובדיני נזיקין, ואף בדיני ממשל, נבנו מהרשיו ומבקיאותו בפסיכולוגיה ובסוציולוגיה, בלוגיקה ובאתיקה; וזיקתו המתמדת להיסטוריה של המשפט יונקת מהתערותו ההיסטורי רית הכללית.

[ד]

הורתו ולידתו בארצות-הברית של אמריקה — ומשהו מאמריקניותו דבק בו עד היום. אין אני מתכוון למבטאו שנשאר אמריקאי במקצת, כי אם לדברים שבאופי ובהלך-רוח: כנראה לאו מילתא זוטרתא היא לגדול ולהתחנך באווירתה של חופש הדעה והדיבור, של מאמצים בלתי פוסקים להתקדם ולקדם שלום האנושות ולשפר דמות הדימוקרטיה.

אם כעורך-דין וכשופט-שלום בארץ-ישראל לא היו לו הזדמנויות רבות להפעיל את השאיפות שהיו רדומות בלבו, הרי עם קום המדינה, ובפרט עם מינויו לבית-המשפט העליון, נפתחו לפניו כל השערים — והוא לא השאיר שום שער שלא נכנס בו לפני ולפנים. "האבות המייסדים" שבארצות-הברית, ששמם נישא בפי כל מתוך הנוסטלגיה וההערצה, הלא הם מחברי החיקה הכתובה; "האבות המייסדים" שלנו אולי הם — הוץ מן המדינאים שעמדו ליד ההגה — מניחי היסודות לזכויות האזרח בחוקתנו הבלתי כתובה. בחלקו הטוב של אגרנט נפל לקבוע ראשונה את חופש הדעה והדיבור שבחוקתנו, ואת זכותה וחובתה של הדימוקרטיה הישראלית להגן על עצמה מפני מחבלים מבפנים — זכויות וחובות אשר הן מעל ומעבר לחוק החקוק. כמחדש וזכויות-יסוד, כנביא הדימוקרטיה הצרופה, כמטיף לשלטון המשפט ולשוויון הכל, הולך אגרנט בעקבות קודמיו האמריקאיים, הולמס וברנדייס, קרדונו ופרנקפורטר, ומצטרף לשורותיהם בשלשלת יוחסין מפוארת.

אמריקניותו של אגרנט היא ליברליותו; ואילו יהדותו של אגרנט היא קונסרבטיביותו. מתרועעות בלבו השיפוטי שתי המגמות הנוגדות זו את זו והמתנגשות זו בזו: ליברליותו האמריקאית מכאן, ומסורתיותו היהודית מכאן. אצל איש אחר היו התנגשויות אלה עלולות להביא לידי סיכול השפיטה ותסכול המאמץ; אצל אגרנט הביאו לידי שלימות מפליאה.

הציונות באה לו בירושה מבית אביו — והיא באה לו לא כתורה תיאורטית שלומדים אותה ומטיפים לה ואין מקיימים אותה, אלא כתורת שיבה לציון בפועל ממש, כהחזרת עטרתה של ציון לראש מאוויי החיים וההגשמה. לאגרנט — ואולי אף לאביו — לא היה בציונות זו משום מהפכה רעיונית: היתה זו השתרשות מדעת בשרשים קדומים מאוד, הודחנה בזהות שהיתה קיימת מעולמים. ציונות זו צמחה כל כולה ממורשת האבות והחזירה את בעליה למקור מחצבתם; מה פלא שהצמיחה, ולו מתחת לסף ההכרה, זיקה נפשית עמוקה לערכי העבר באשר הם מורשת קדומים. כציונותו של אגרנט כן יהדותו השיבה אותו לקדמוניות — ועל כן הביאתו לידי שמרנות.

אמרתי שבמקום בו אתה מוצא את אגרנט הליברלי, שם אתה מוצא את האמריקאי שבו, ובמקום בו אתה מוצא את אגרנט הקונסרבטיבי, שם אתה מוצא את היהודי שבו — ולא דקתי פורתא. שהרי אמרתי אף גם זה, שהליברליות והקונסרבטיביות שבו נתמזגו מזיגה נפלאה: הרשויות שוב אינן נפרדות ונבדלות זו מזו, ומה שהיה ליברליות מכאן ושמרנות מכאן נעשה עתה מעין ליברליות שמרנית או שמרנות ליברלית. יש והשמרנות מתגברת וניכרת גם בענינים שאין להם עם ציונות ויהדות ולא כלום — אם מחמת התקדימים ולשם יציבות הדין ואם מטעמים אחרים שבמדיניות משפטית; ויש והליברליות רליוז מתגברת אף בענינים יהודיים מובהקים — ובלבד שייעשה דין צדק. והוא סימנו המובהק של שופט אמת, שתכונותיו השונות, והשקפותיו המגוונות, וגישותיו המיוחדות לענינים מיוחדים, כולם הם כחומר ביד יוצר משפט צדק; ואמר פעם השופט Learned Hand, משל למה הדבר דומה, לטבח מעולה, שמה שמרכיביו של תבשילו מרובים ומגוונים ומובחרים יותר, יטעם יותר לטועמיו. אין זאת אלא באשר המרכיבים כה מרובים ומגוונים ומובחרים ומעולים הם, שפסקיו של אגרנט כה טעימים הם לחיך וכה מרחיבים לדעת.

[ה]

כל הסגולות הטובות שמנה אדוננו הרמב"ם בשופטי ישראל, כולן נתקיימו באגרנט, ואלו הן: חכמה וענווה ויראה ושנאת-כמון ואהבת-האמת ואהבת הבריות להם ובעלי שם טוב (שם, ז'). ואם ידייק המדייק ויעיין בפירוט היתר שמפרט הרמב"ם שם כל אחת ואחת מן הסגולות הללו לפרטיהן ולפרטי פרטיהן, ימצא ששום פרט מן הפרטים אינו חסר אצל אגרנט. אם כאלה היו שופטים ראשונים, כי אז זכינו ונתקיים בנו ואשיבה שופטיך כבראשונה.

שעת פרישתו מכס המשפט היא שעת הודייה על כל העושר שהעשיר את המדינה ומשפטה, ושעת תפילה שיורשיו לא יביישו את מוריהם, ושיזכה לאורך ימים טובים.

חיים כהן